

BARNETS RETTIGHETER OG SITUASJON

av

Maria Elizabeth Fongen

Ærede forsamling,

Det er med bevende hjerte og den største ydmykhet jeg har gått til oppgaven med å tale om barnets rettigheter og situasjon. Jeg er en helt enkel legkvinne, uten noen form for teologiskfaglig bakgrunn, og kan derfor bare tale ut fra min erfaring av Guds forsyn i mitt liv som hustru og mor, og den tjeneste jeg i snart 8 år har utført ved Oslo Katolske Familiesenter.

INNLEDNING

I dette foredraget vil jeg først se på hvilke rettigheter barn har gjennom den sivile lovgivning, sammenlignet med den rett barnet er gitt av Gud, slik vi kan lese ut av menneskenes relasjoner og Den hellige skrift. Deretter vil jeg gi et overblikk over hvilken virkelighet barn er priggitt i dag i vår del av Europa. Til slutt vil jeg se på hvordan barns naturgitte og Gudgitte rett kan oppfylles, og hvilke veier vi kan gå for å ønske barn enda tydeligere velkommen i våre liv og våre samfunn.

1 BARNETS RETTIGHETER

Det tyvende århundre er ofte blitt omtalt som Barnets århundre, fordi man internasjonalt ble bevisst barnets særlige sårbarhet og psykiske og fysiske behov, og man fant det nødvendig å komme frem til felles prinsipper for å ivareta denne yngste del av menneskeheten spesielt.

Kort historikk

Jeg vil gi en fort kronologi over de viktigste internasjonale avtaler som er inngått med barn som hovedmålgruppe: Vi noterer oss at *Genève-erklæringen om barnets rettigheter* ble vedtatt allerede i 1924, etter utkast fra den britiske kvinnen Eglantyne Jebb, som inspirerte dannelsen av organisasjonen Redd Barna. I 1959 fikk vi *Erklæringen om barnets rettigheter* vedtatt av De forente nasjoners hovedforsamling den 20. november. Denne ble anerkjent i *Verdenserklæringen om menneskerettighetene* og i *Den internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter*, samt i *Den internasjonale konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter* – begge vedtatt av FN i 1966, og trådt i kraft i 1976. Endelig fikk vi *FNs Barnekonvensjon*, vedtatt den 20. november 1989, som alle våre nordiske land har forpliktet seg til. (I Norge ble den ratifisert i 1991.) På bakgrunn av forhold man ble mer bevisst på i 90-årene, har

FN i år 2000 lagt til tilleggsprotokoller som angår barn i væpnet konflikt og salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi.

Jeg synes det er interessant å nevne her hva

Genève-erklæringen om barnets rettigheter av 1924, hadde som prinsipper:

1. Barnet må gis de nødvendige midler til en normal utvikling, både materielt og åndelig.
2. Barnet som sulter, må gis mat, barnet som er sykt må pleies, barnet som er tilbakestående må hjelpes, det kriminelle barnet må rehabiliteres og det foreldreløse og det hjemløse barnet må tas hånd om og hjelpes.
3. Barnet må være den første til å få hjelp i kriser.
4. Barnet må settes i en stilling som gjør det i stand til å tjene til sitt levebrød og må beskyttes mot enhver form for utnyttelse.
5. Barnet må oppdras i bevisstheten om at dets talenter må være viet tjeneste for sine medmennesker.

FNs Barnekonvensjon

Går vi så inn i *FNs Barnekonvensjon*, som er den nyeste og mest utbredte konvensjonen, ser vi at den ivaretar en rekke grunnleggende sider ved barnets tilværelse:

Alle stater som har sluttet seg til FNs Barnekonvensjon forplikter seg til å beskytte barnet mot enhver form for diskriminering, fremme barnets beste, respektere foreldrenes og slektens rettigheter overfor barnet og sikre det retten til liv. Barnet gis videre retten til et navn, til statsborgerskap, til å kjenne og få omsorg fra sine foreldre så langt det er mulig, til å bevare sin identitet mht. opprinnelse, til ikke å bli skilt fra foreldrene mot sin vilje, med mindre hensynet til barnets beste i seg selv tilsier det, og til familiegjenforening. Barnet skal være garantert retten til å ytre seg fritt og til å bli hørt i alle saker som angår det. Barnets tanke-, samvittighets- og religionsfrihet skal respekteres av alle undertegnende parter. Partene skal bestrebe seg på å sikre anerkjennelse om prinsippet om begge foreldres felles ansvar for oppdragelsen av barna. Konvensjonen fastslår at det er foreldrene som har hovedansvaret for barnets oppdragelse og utvikling. Statene som har ratifisert FNs Barnekonvensjon plikter gjennom lovgivningen å beskytte barnet mot fysisk eller psykisk vold, skade, misbruk eller vanskjøtsel av enhver art. Barn som adopteres, flyktningebarn, barn med funksjonsnedsettelse eller sykdom, og barn fra minoriteter skal ivaretas med særskilte hensyn. Barnets rett til helsehjelp, trygdeytelser, tilstrekkelig levestandard og utdanning nevnes spesielt. Barn skal være vernet mot økonomisk utnyttelse eller barnearbeid, og ha rett til hvile, fritid og deltagelse i det kulturelle liv. Barn skal beskyttes mot rusmidler, seksuelt misbruk, bortføring, salg, handel eller rekruttering til væpnede styrker. Barn som begår

straffbare forhold, skal ivaretas spesielt og ikke fengsles dersom de er under 15 år og ikke idømmes dødsstraff dersom de er under 18 år.

FNs Barnekonvensjon avslutter med å si noe meget viktig, nemlig at intet i konvensjonen skal berøre bestemmelser i den enkelte parts nasjonale lovgivning eller i folkeretten som i større grad bidrar til virkeliggjøring av barnets rettigheter.¹ Dette åpner for en stor grad av frihet for alle land eller organisasjoner til alltid å kunne forbedre barns rettigheter og levekår. I en rekke europeiske land ser vi at det gjøres store anstrengelser for å få et generelt forbud mot fysisk avstraffelse av barn, og dette er allerede iverksatt mange steder, men det gjenstår en del når det gjelder å få holdbare definisjoner for å forby psykisk vold mot og avstraffelse av barn.

Jusen ikke nok

Som vi ser, er en rekke vesentlige forhold ved barnets menneskeverd og levevilkår ivaretatt. Likevel er det viktig at vi ikke ser oss blinde på konvensjoner og på den sivile lovgivningens fortreffelighet. Når vi skal snakke om barnets rettigheter, må vi nemlig skille tydelig mellom de rettigheter som barnet gis gjennom lovverket og den rett som naturretten skjenker barnet, på et moralsk og verdibasert grunnlag. Vi har nemlig en tilbøyelighet til å tro at det sivile lovverk er tilstrekkelig til å ivareta borgernes rett, men vi skal ta med oss den høyst betimelige formaningen pave Johannes Paul II ga oss allerede i sin andre encyklika, *Dives in Misericordia*, fra 1980, der han stiller det berettigede spørsmål: "Er juridisk rettferd tilstrekkelig?"²

Hva mente han med dette? Jo, at selv om internasjonale konvensjoner eller programmer tar utgangspunkt i prinsipper om iverksettelse av rettferdigere strukturer for samfunnet, lider de ofte under et manglende verdigrunnlag eller under en praktisk fordreining av det. Noe av faren er at man til tross for såkalte "humanistiske" erklæringer, aksepterer tingenes forrang over personene.³ I forhold til *FNs Barnekonvensjon*, ser vi at selve definisjonen på hva et barn er, er mangelfull på et vesentlig punkt – den overser helt det ufødte barn, og mangler derfor paragrafer som ivaretar barnets liv fra unnfangelsen av. Vi ser også at barnets menneskeverd ikke er definert som uendelig, og det gir rom for at det kan relativiseres.

Kjærligheten nødvendig

Et annet viktig moment pave Johannes Paul II påpekte er at jusens rettferdighet alene ikke er nok, dersom den dypere kraften, som er kjærligheten selv, ikke får lov å

¹ FNs Barnekonvensjon, Artikkel 41.

² Johannes Paul II, *Dives in Misericordia* (1980), 12.

³ Johannes Paul II, *Dives in Misericordia* (1980), 11: "...it also concerns many other dangers produced by a materialistic society which-in spite of "humanistic" declarations-accepts the primacy of things over persons."

forme det menneskelige liv i dets forskjellige dimensjoner.⁴ Dette betyr ikke at jusens rettferdighet i seg selv er et mindreverdige konsept, men det antyder nødvendigheten av å trekke på de åndelige krefter som betinger selve rettferdighetens orden, krefter som er enda dypere enn rettferdigheten selv.

For å konkretisere det: *FNs Barnekonvensjon* nevner ikke begrepet "kjærlighet" med ett eneste ord! Barn tilkjennes riktignok en rekke høyst nødvendige rettigheter, men retten til å tas imot med kjærlighet, er ikke nevnt. I stedet brukes begrepet "omsorg", og vi vet alle med oss selv at dette er temmelig reduksjonistisk: Det er en uendelig forskjell på omsorg gitt ut av plikt, og på ubetinget, uselvvisk kjærlighet, dyp affeksjon og anerkjennelse av barnet som et "du".

Johannes Paul II påpekte at årsaken til at vår lovgivning ikke er tilstrekkelig ivaretagende, er at mange av våre grunnleggende menneskelige og moralske verdier ikke lenger holdes i hevd. Dette gjelder ikke bare kristne moralverdier, men også rent menneskelige moralverdier og moralkultur. I særdeleshet gjelder dette respekten for menneskelivet fra unnfangelse til naturlig død, respekten for ekteskapets uoppløselighet og respekten for familiens suverenitet og behov for stabilitet. Fordi sannheten i menneskelige relasjoner bortfaller, og fordi vi altfor lett henfaller til en ren nyttetenkning, mister vi den dype sansen for det hellige, for vår forbindelse med Gud, og dermed får vi en umenneskeligjøring av samfunnet, et moralsk forfall både på individnivå og i samfunnet generelt.

Går vi til *Barnekonvensjonens* §7.1, som stadfester at barnet har rett til å få omsorg fra sine foreldre, vet vi i dag at ordlyden er utilstrekkelig, og at lobbygrupper i den vestlige verden gjør alt for å omdefinere foreldrebegrepet fra å være tokjønnnet til også å være enkjønnet. Dette skjer fordi vi ikke sterkt nok har fremhevet den unike stilling den livgivende relasjonen mellom mann og kvinne innehar, men tillatt oss utglidninger og eksperimentering med den mest grunnleggende strukturen for det sivile samfunn. Vi har redusert menneskelig fruktbarhet til et spørsmål om teknologiske muligheter og mistet av syne sakraliteten i mannens og kvinnens samarbeid med Skaperen.

2 BARNET I GUDS ØYNE

La oss nå gjøre et uhøytidelig tankeeksperiment og forsøke å komme frem til en *Guddommelig Barnekonvensjon* ved å se på hvilket syn Gud selv har på barnet. For å få øye på dette, må vi oppsøke Den hellige Skrift. Hva sier den om barn? Hvilke av Guds ord kan gi oss en pekepinn om barnets status i Guds rike?

⁴ Johannes Paul II, *Dives in Misericordia* (1980), 12, "The experience of the past and of our own time demonstrates that justice alone is not enough, that it can even lead to the negation and destruction of itself, if that deeper power, which is love, is not allowed to shape human life in its various dimensions."

Gud ønsker barnet

Vi konstaterer ganske fort at barn har en særstilling i Guds hjerte. Utsagnene om barn og barnekår er mange og fylt av en bokstavelig talt overjordisk skjønnhet, og det ville ta en uendelighet av tid om jeg skulle ta for meg hvert eneste ett, så jeg vil begrense meg til noen få. Allerede i Skapelsesberetningen forstår vi at det er Guds vilje at menneskene skal få barn. Barnet er ønsket som en frukt av ekteskapet. Herren sier til de første mennesker: "Vær fruktbare og bli mange, fyll jorden og legg den under dere" (1 Mos 1, 28). Menneskene kalles til å ta et helt spesielt ansvar for å ta imot og forvalte menneskelivet. I sin encyklika *Evangelium Vitae* (1995) sier pave Johannes Paul II at dette ansvaret når sitt høydepunkt når det ekteskapelige samliv resulterer i nytt liv.⁵ Alle vi som har fått gleden av å være mødre vil kjenne oss igjen i Evas begeistring når hun lykkelig utbryter: "Jeg har fått en gutt av Herren." (1 Mos 4, 1)

Fruktbarhet er en velsignelse

I Det gamle Testamente var ufruktbarhet regnet som en straff, mens barn ble ansett som en velsignelse. I *Salme 127* uttrykkes det slik: "Se, barn er en gave fra Herren, livsfrukt er en lønn fra ham." (Sal 127, 3).

Og i *Salme 128*, 3-6:

Din kone er som et fruktbart vintre
der inne i ditt hus,
og dine sønner rundt ditt bord
er som unge oliventrær.
Ja, slik blir han velsignet,
den mann som frykter Herren.
Herren velsigne deg fra Sion,
så du får se Jerusalems lykke
alle dine levedager,
og får se barn av dine barn.

Øye for ufødt liv

Så har vi noen skriftsteder som omtaler Guds kjærlighet til det ufødte barn: I *Salme 139*, uttrykker salmisten en dyp ærbødighet for underet Gud utretter når et nytt liv blir til:

For du har skapt mitt indre,
Du har vevd meg i mors liv.
Jeg takker deg fordi jeg er skapt
på skremmende, underfullt vis.
Underfulle er dine verk,

⁵ Johannes Paul II, *Evangelium Vitae*, 43.

det vet jeg så vel.
Mine ben var ikke skjult for deg
da jeg ble skapt i lønndom
og ble formet i jordens dyp.
Du så meg den gang jeg var et foster,
i din bok ble alt skrevet opp;
mine dager ble dannet
før en eneste av dem var kommet.⁶

Hvilket usigelig vakkert uttrykk for Guds allvitende og omsorgsfulle kjærlighet til mennesket – helt ned til embryostadiet. Ikke et øyeblikk av vår tilværelse unngår Herrens kjærlige blikk; hvert sekund av vår utvikling skjer med hans viten og i henhold til hans guddommelige plan.

I samme kategori må vi nevne innledningen til profeten Jeremias bok (Jer 1, 4-5):

Herrens ord kom til meg, og det lød så:
"Før jeg formet deg i mors liv, kjente jeg deg,
og før du ble født, helliget jeg deg;
til profet for folkene satte jeg deg."⁷

Igen ser vi hvordan Gud med egne ord forsikrer mennesket om at det er villet og erkjent av Ham enda før det er unnfanget, at det er en person forutbestemt til å fullføre oppgaver av guddommelige dimensjoner, og at det med sitt liv kan være en budbringer om Guds kjærlighet til sine medmennesker. Vi er planlagt og ønsket av Gud fra evighet av, og hvert eneste unnfangede embryo inngår i en guddommelig plan, har en rolle å spille – om det så bare lever i noen få dager eller får et hundreårig liv.

Det nye Testamente

La oss så gå til Det nye Testamente, og se på hvilken status barnet har blant annet i Jesu Kristi egne øyne.

I denne sammenheng er det viktigste faktum at Guds Sønn selv valgte å komme til verden som et spebarn, unnfanget ved Den hellige Ånd, født av Jomfru Maria. Beretningen om Jesu fødsel viser i all sin kontrastriktom hvordan den Allerhøyeste, Universets herre, valgte å bli den aller minste og fattigste, hvordan Gud sendte sin Sønn som et lite spebarn – av kjærlighet til menneskeheten, men også for å innby oss til å elske Ham igjen – i Barnets uskyldige, sårbare skikkelse. Gud stiller med andre ord seg selv opp i Betlehemsbarnet for å vise oss hva Hans rike handler om – å gi og

⁶ Salme 139, 13-16.

⁷ Jer 1, 4-5.

å ta imot kjærlighet, å vie våre liv til og for hverandre. Det var kjærlighet som var meningen!

Tredve år senere tar Jesus et lite barn i sine armer og sier: "Den som gjør seg selv liten som dette barnet, han er den største i himmeriket." (Mt 18, 3-4);. Og vi forstår at Han med sin egen inngang i tiden selv hadde oppfylt dette kriteriet, men fremholder sin ydmykhet nå som et eksempel til etterlevelse for hver og en av oss.

Forkjærlighet for de små

Kristi mange utsagn som dreier seg om barn viser med all tydelighet Guds forkjærlighet for de små og svake, for de uskyldige og rene av hjertet, for ydmykhet og erkjennelse av behov for hjelp:

Saligprisningene sammenfatter Guds rikes kriterier for salighet, og vi ser at flere av dem beskriver barnets iboende egenskaper:

"Salige er de som er fattige i sin ånd, for himmelriket er deres. (Mt 5, 3)

Salige er de ydmyke, for de skal arve jorden. (Mt 5,5)

Salige er de rene av hjertet, for de skal se Gud. (Mt 5,8)

Salige er de som skaper fred, for de skal kalles Guds barn. (Mt 5, 9)"

Kristus går så langt som å sette barnlig ydmykhet som en betingelse for å få adgang til himmelriket. Vi leser i Mt 18, 1-6: "Nettopp da kom disiplene og spurte Jesus: «Hvem er den største i himmelriket?» Da kalte han til seg et lite barn, stilte det midt iblant dem og sa: «Sannelig, jeg sier dere: Uten at dere vender om og blir som barn, kommer dere ikke inn i himmelriket. Den som gjør seg selv liten som dette barnet, han er den største i himmelriket. Og den som tar imot et slikt lite barn i mitt navn, tar imot meg. Men den som lokker til fall en av disse små som tror på meg, han var bedre tjent med å få en kvernstein hengt om halsen og bli senket i havets dyp."

Videre bruker Jesus sterke bilder for å understreke at barnet – og alle som er som barn – har krav på den dypeste respekt: Mt 18, 10 sier Jesus: "Pass dere for å forakte en eneste av disse små! For jeg sier dere: De har sine engler i himmelen som alltid ser min himmelske Fars ansikt." Den hellige kirkefader Johannes Chrysostomos hevder at med denne trusselen river Kristus ned arrogansen til dem som roser seg selv, for intet er så fiendtlig innstilt mot kjærligheten som hovmodet.⁸ Og Han viser samtidig hvilket mektig forsvar Gud har satt opp rundt de små og nedvurderte.

Vi må nevne Mt 19, 13-14, som taler for seg selv: "De brakte små barn til ham for at han skulle legge hendene på dem og be, men disiplene viste dem bort. Da sa Jesus: 'La de små barna være, og hindre dem ikke fra å komme til meg! For himmelriket tilhører slike som dem.' Og han la hendene på dem."

⁸ Johannes Chrysostomos, *De Matthaeus*, Homily 59, 5.

Barnet taler om Gud

Mt 21, 15-16 gir et meget spesielt eksempel på hvordan barn, ofte ubevisst, men åpenbart inspirert, kan fortelle om Gud. Episoden finner sted etter at Jesus var kommet ridende inn i Jerusalem og folkemengden hadde hyllet Ham med jubelrop: "Men da overprestene og de skriftlærde så undrene han gjorde, og hørte barna som ropte i helligdommen: «Hosianna, Davids sønn!» ble de forarget og spurte ham: «Hører du hva de sier?» «Ja,» svarte Jesus. «Har dere aldri lest:

*Fra småbarns og spedbarns munn
har du latt lovsang lyde!»*

Barna gjentar åpenbart hva de har hørt folkemengden rope, og dette irriterer yppersteprestene grenseløst, men Jesus irettesetter, prestene og de skriftlærde, og bekrefter at barnas spontane utrop faktisk var en lovprisning av Gud i samsvar med Skriften, som dermed tilkjenner Jesu identitet som den ventede Frelseren. Det vakreste eksempel på at barn kan profetere om Gud er naturligvis øyeblikket da Jomfru Maria hilser sin frende Elisabeth og den ufødte Johannes Døperen hopper av fryd idet han fylt av Den hellige Ånd fornemmer sin Herres nærvær.

Det dere gjorde...

Til slutt vil jeg ta med versene fra der Jesus tegner opp bildet av den siste dom, Mt 25, 40: "Og kongen skal svare dem: 'Sannelig, jeg sier dere: Det dere gjorde mot én av disse mine minste søsken, har dere gjort mot meg.'" Og like viktig, Mt 25, 45: "'Sannelig, jeg sier dere: Det dere ikke gjorde mot én av disse minste, har dere heller ikke gjort mot meg.'"

I beskrivelsen av dommen taler Kristus naturligvis ikke bare om barn – Han tenker på ethvert menneskeliv som er på sitt svakeste, men barnet kommer også inn under denne kategorien: Det kommer nakent, sultent og sårbart inn i verden og har behov for et hjem og for pleie. Det bekrefter igjen hvilket hellig oppdrag vi foreldre kalles til. Vi trenger ikke å reise langt av sted for å redde sultende eller nødlidende. Vi har de minste i vår umiddelbare nærhet, i våre egne hjem, og vil måtte avlegge regnskap for Gud for hva vi gjorde eller ikke gjorde mot dem.

Den guddommelige Barnekonvensjon

Om vi nå skulle fullføre vårt tankeeksperiment om å skrive en *Guddommelig Barnekonvensjon*, så kunne vi forsøksvis etablere følgende paragrafer:

§ 1: Hvert barn er påtenkt og ønsket av Gud ennå før det er blitt til i morslivet, og har derfor retten til liv fra unnfangelse til naturlig død.

§2: Hvert unnfanget barn har en unik rolle i Guds frelsesplan, uansett utviklingsstadium, genetisk, fysisk eller psykisk utrustning.

§ 3: Barnet er det ypperste bilde på Gud selv.

§ 4: Den som tar imot et barn i Jesu navn, tar imot Jesus selv.

§ 5: Barnet forkynner sannheten om Gud.

§ 6: Barn har rett på respekt og på beskyttelse, for deres hellighet er så stor gjennom deres uskyld, at deres engler i himmelen ser Guds ansikt.

§7: Barna har rett til å komme til Jesus og få hans velsignelse, dvs. rett til å ledes til troen på Kristus.

§8: Himmelriket tilhører barna. Uten at vi blir som barn, har vi ikke plass i Guds rike. Den som gjør seg liten som et barn, er den største i Himmelriket.

§9: Jo mindre og mer sårbart et barn er, jo større krav har det på beskyttelse og omsorg.

§10: Alt vi gjør eller unnlater å gjøre mot selv det aller minste barnet, gjør vi mot Kristus selv.

3 BARNETS SITUASJON

Vårt neste steg er å se på den faktiske situasjon barn lever under, og vi må være forberedt på at virkeligheten ofte står i sterk kontrast både til de sivilrettslige og de guddommelige forordninger.

God på det materielle plan

Jeg vil likevel påstå at barn i Norden lever generelt under meget gode forhold – materielt, helsemessig og når det gjelder utviklingsmuligheter. Mødrene har rett til tilrettelagt arbeid under svangerskapet, de kan ha inntil ett års fødselspermisjon, en del yrkesgrupper med fedre har også rett til å ta ut pappapermisjon, og oppfølgingen av barna på helsestasjoner er tett; det gis gratis helsehjelp inntil barna fyller 12 år. Barnehagene tilbyr barna alderstilpasset miljø og pedagogisk lek, skolene tilbyr også i stor grad undervisning som er spesielt tilpasset barnets behov for veksling mellom teori, lek og praksis. Velferdsordningene inkluderer barnetrygd, med ekstrabeløp til aleneforeldre og barn med særskilte behov, rett til ti dagers fravær for å pleie barn under 12 år, fradrag i skatten for utgifter til stell og pass av barn under skolealder.

Men materiell velferd er ikke alt.

Retten til liv krenkes

Vi må med sorg konstatere at barnets rett til liv, den mest grunnleggende av alle, krenkes daglig gjennom forskjellig praksis som er legitimert i de enkelte lands lovverk og gjennom holdninger i befolkningen som er oppstått på grunn av utglidninger i de allmenngyldige moralnormene. Den raske utviklingen innen teknologi og biologi har fått legge premissene for en god del av lovverket, på bekostning av den etiske og moralske refleksjon over menneskets verdighet.

Inngrep i unnfangelsen

Vi har dessverre, som en konsekvens av den seksuelle frigjøring, grepet inn i den mest intime del av unnfangelsesprosessen, og atskilt seksualitetens forenende og fruktbare formål fra hverandre. Som pave Paul VI i 1968 advarte mot i *Humanae Vitae*, har den storstilte innføringen av prevensjonsmidler ført til en trivialisering og utglidning av seksualmoralen, ved at unge lettere mister moralloven av syne, ved at ektepar lettere utsettes for fristelsen til utroskap, ved at likeverdet i forholdet mellom mannen og kvinnen rokkes ved og åpnes for et utilitaristisk syn på hverandre som objekter for selvtilfredsstillelse. Stadig diskuterer samfunnsvitere behov for å regulere antall barnefødsler med henvisning til den påståtte overbefolkning.⁹ *Humanae Vitae*s glade budskap om at kvinnen og mannen var likeverdige partnere i forvaltningen av sin fruktbarhet og i samarbeidet med Skaperen, druknet i 60-årenes opprørsmentalitet.

Men vi har gått enda lenger: Prevensjonsmentaliteten har ledet oss til å snakke om planlagte og uplanlagte barn i et enormt omfang, og de første gir foreldrene sosial anseelse, mens de uplanlagte barna ofte ikke er ønsket. Har vi noensinne rett til å kalle et barn for uønsket?

Assistert befruktning et tveegget sverd

Med utviklingen vi har fått på bioteknologiens område de siste 25 år, har vi grepet inn i de biologiske prosessene for unnfangelsen av et menneske. I første rekke var det ønsket om å hjelpe ufrivillig barnløse som ansopret forskerne til å utvikle metoder for assistert befruktning, men i iveren så man ikke hvilket tveegget sverd dette ble, og at foreldrenes oppfylte ønske ble betalt til en høy pris av mange barn. Unnfangelsen ble tatt ut av samleiet, tredjeparter fikk tre inn – i form av assisterende helsepersonell og sæd- eller eggdonorer. Man overså at ektefellenes eksklusive deltagelse i samleiet hadde til formål å beskytte barna som kunne bli unnfanget, gi dem et identifiserbart opphav og tilhørighet til to navngitte slekter.

Det å atskille unnfangelsen fra samleiet har videre fått utilsiktede og alvorlige konsekvenser, gjennom en stadig mer omfattende legalisering av eksperimentering med mennesker på embryostadiet, og en globalisert kommersialisering av menneskets fruktbarhet. Idag kan man sortere ut embryoer med uønskede genetiske egenskaper, skape donorbarn, skaffe tilveie designerbabyer som tilsvarende foreldrenes drømmebilder, sette tilside det biologiske foreldreskap og kutte ut halve eller deler av slektstreet. Fordi dette skjer på mikroskopnivå, forstår man ikke alvoret i handlingene embryobarna utsettes for.

Bioteknologi, assistert befruktning og avansert fosterdiagnostikk er i dag verktøy som ikke lenger bare brukes for å hjelpe barnet inn i verden, men kanskje i like stor

⁹ Paul VI, *Humanae Vitae* (1968), 17.

grad for å få barnet ut av verden eller tjene gode penger på det. Vi er dessverre kommet så langt at vi kan snakke om et globalt barnemarked, der fertilitetsklinikkenes profittthunger er premissleverandør for en menneskehandel som utnytter kvinner i utviklingsland til surrogati, og som lar barnet bli en kasteball mellom ulike mødre – biologisk mor, mitokondriemor, surrogatmor, psykologisk mor, medmor eller fedre. Luftbroer med embryoleveranser over kontinentene forsvares med foreldrelykkene klinikkene fremskaffer, men få er klar over de objektive realitetene: Kun en tredjedel av befruktningsforsøkene lykkes, de såkalt overtallige embryoene blir ofte stilt til disposisjon for forskning, og antallet embryoer som med overlegg destrueres eller henvises til et limbo på is overstiger langt det antall barn som fødes. Slik fungerer klinikkene simultant som livgivere og bødler.

Barnet instrumentaliseres

Barnet er med andre ord blitt omgjort til et objekt for de voksnes drømmer og statusjag, i stedet for å bli tatt ubetinget imot for sin egen skyld innenfor den ideelle rammen Gud hadde gitt menneskene i ekteskapet. Barnets behov er blitt overkjørt av en rettighetstankegang som har antatt kravmentalitetens kjennetegn. Resultatet er at barnets behov for å tas imot med ubetinget kjærlighet – uansett utseende, evner eller genetisk utrustning; dets naturlige ønske om å kjenne sine røtter og få kjærlighet og omsorg fra sine biologiske foreldre – mor og far – så langt det er mulig, i dag blir fornektet av lovgivningen i stadig flere land. Paradoksalt nok er det barnet selv som avslører naturstridighetene og de voksnes selvbedrag, når det i den enkleste uskyld spør etter sin manglende far eller mor. Hvem lytter til barnets spørsmål?

Abort

Så er det abortspørsmålet, dette mørkeste, bitre kapittel i moderne tid, som er del av utallige kvinners smertelige erfaring, kvinner som ofte ikke så noen annen utvei, fordi verken deres nærmeste eller samfunnet ga dem støtte da de trengte det mest, og som er et dypt tragisk vitnesbyrd om hvor lukket menneskehjerner kan bli. Vi er alle klar over hvilken svøpe abortlovgivningen er: To barn hver time, 44 barn hver dag er de skremmende tall på svangerskapsavbrudd i Norge alene – over 16.000 pr. år.¹⁰ I Norden var det samlede antall pr. 2007 78.700 aborterte barn.¹¹ Det gir oss 215 aborterte barn hver dag, 9 i timen. Og lite sies om senvirkningene mødrene har måttet leve med i ettertid. Abortloven er først og fremst en kollektiv fallitterklæring, fordi budskapet til kvinnen er at samfunnet og omgivelsene ikke er villige til å hjelpe verken henne eller barnet i en vanskelig situasjon. For et sinn som i begynnelsen av en graviditet er særlig sårbar, og som egentlig hadde trengt ekstra ømhet og beskyttelse, slukker et slikt budskap alt håp, og ingen annen utvei enn døden synes mulig.

¹⁰ Kilde: Livsvernorganisasjonen Menneskeverd, Norge.

¹¹ National Institute for Health and Welfare,
www.stakes.fi/EN/tilastot/statisticsbytopic/reproduction/nordabortions.htm

Når abortforebyggingstiltakene i hovedsak har konsentrert seg om å gjøre prevensjon lett tilgjengelig, istedenfor å oppfordre både kvinner og menn til en ansvarlig utøvelse av sin seksualitet, og istedenfor å sikre de uplanlagt gravide mødrene tilstrekkelig sosialt og økonomisk til å kunne ta seg av sine unnfangede barn, er det ikke til å undres over at aborttallene ikke går nevneverdig ned, ja, i enkelte land til og med øker.

Fosterdiagnostikk

Videre ser vi at den teknologiske utviklingen innen fosterdiagnostikk har hatt den paradoksale og uønskede virkning at stadig flere barn med utviklingsavvik sorteres vekk. Kombinert med en definisjonskamp om sykdomsbegrepet, har fostervannsprøver, ultralydteknologi og genteknologi blitt ansett som sykdomsbekjempelse som kunne føre til redusert lidelse.¹² Sykdom ble presentert som en utålelig trussel, lidelse som en tilværelse uten mening. Alvorlige arvelige sykdommer ga rett til abort. Verst har det gått ut over barn med Downs syndrom, som er blitt definert som syke, og nærmest er erklært uønsket – flertallet sorteres bort under svangerskapet. Barn med ryggmargsbrokk – *spina bifida* – løper en lignende risiko. Det er ikke lenger rom for funksjonsnedsatte i vårt idylliserte verdensbilde. Dette sier oss at barn med særskilte behov er helt avhengige av å ha foreldre med usedvanlig utholdenhet og heltemot, for å kunne avkreve staten den helsehjelp og de velferdsordninger de trenger for å leve et verdig liv.

Samfunnets organisering

Vender vi så blikket til et annet felt, til hvordan samfunnet er organisert, ser vi raskt at det er et godt stykke igjen før dette skjer på barnets premisser. Vi har dessverre skapt sosiale og samfunnsmessige strukturer som overser barnets egenverdi. Fordi materialistisk tankegang lenge har fått definere mennesket som en produksjonsenhet og arbeid som det høyeste gode, er individer som ikke "produserer" å betrakte som unyttige samfunnsmedlemmer, som en byrde for fellesskapet. Arbeidslivsordninger, helsepolitikk, trygde- og skatteregler, samt utdanningsløp er laget for å fremme inntektsgivende og verdiskapende arbeid (i rent materialistisk forstand) og for å tilfredstille voksnes utviklingsbehov, mens dannelsen av mennesket, overføringen av medmenneskelige verdier og tradisjoner, ivaretagelsen og anerkjennelsen av de såkalt ikke-produserende individer (barn, hjemmearbeidende mødre, syke, eldre, de som faller utenfor samfunnet) er blitt forsømt. Så fort barnet er ett år gammelt, innskrenkes kontakten med foreldrene drastisk, og barnet sendes i barnehage eller daghjem, slik at foreldrene kan tjene staten. Barnets behov for foreldrenes kjærlighet og nære oppfølging neglisjeres og hindres, også pga. stadig lengre skoledager med tilhørende skolefritidsordning.

¹² Menneskeverds nettsider, <http://www.menneskeverd.org/?cat=18>.

Dette panoramaet over barnets situasjon stiller opp for oss en god del nedslående faktorer som krever endring.

Årsaker

Årsakene til disse forholdene er flere, og fordeler seg på ulike nivåer av menneskenes tilværelse:

De mest grunnleggende årsakene finner vi i utbredelsen av tankestrømninger som er menneskefiendtlige og gudsfornektende: Materialismen (særlig uttrykt gjennom marxismen) – som forneker Guds eksistens og reduserer mennesket til organisk materie; relativismen – som har åpnet for subjektive tolkninger av de allmennmenneskelige morallover, og utilitarismen – nyttefilosofien, som ser på mennesket som et middel for å oppnå lykke og nytelse.

Dette påvirker i sin tur den enkelte borgers holdning til seg selv og til sine medmennesker. Når mennesket ikke lenger ansees som skapt i Guds bilde, er det ikke lenger hellig og ukrenkelig, og kan behandles uten respekt. Når kjærligheten ikke lenger er det styrende prinsipp, vil begjærets, hatets og dødens logikk stadig mer gjennomsyre de menneskelige relasjoner.

Dette igjen påvirker lovgivningen i det enkelte land. Der menneskeverdet ikke har en forankring i noe utenfor og større enn mennesket selv, vil verdien av et menneskeliv variere med tider, maktstrukturer og materielle levevilkår. Det er særlig fire lovendringer som har gitt negativt utslag for barnets situasjon:

1. Innføringen av retten til skilsmisse.
2. Innføringen av retten til selvbestemt abort.
3. Innføringen av en bioteknologilovgivning uten tilstrekkelig etisk fundament.
4. Innføringen i fjor av kjønnsnøytral ekteskapslov.

I tillegg kommer en helsepolitikk som i stadig større grad har definert det mest intime rom mellom mannen og kvinnen som et spørsmål om biologisk helse.

Ved innføringen av retten til skilsmisse, brøt man forutsetningene i den hellige pakt mellom mann og kvinne som Gud hadde sammenføyet, og man så bort fra at ekteskapet er like mye til for barnets skyld som for ektefellenes. Ekteskapet er den livsrammen som gir barnet den tryggeste oppvekst, som gir det emosjonell og materiell stabilitet i de mest sårbare år av dets liv. Med retten til skilsmisse motsier de voksne ikke bare pakten med hverandre, men bryter også kontrakten med barnet, og vi vet alle noe om hvilken pris barn betaler når mor og far velger å gå hver sin vei og barnets lojalitet slites mellom de to. Dette er sannsynligvis den faktoren som i sterkeste grad legger mørke skygger over våre barns liv i dag. Langsomt begynner vi å innse nødvendigheten av å gi mannen og kvinnen verktøy til å velge rett

livspartner, og av å tilby dem en ekteskapsforberedelse som setter dem i stand til å avgi et informert og fritt løfte om livsvarig kjærlighet, samt makte å leve det ut i praksis.

Loven om selvbestemt abort overser helt det ufødte barnet som rettssubjekt og farens medansvar for barnet. Abortloven og bioteknologiloven bryter ekteskapets status som livets helligdom og som et eksklusivt forhold mellom mann og kvinne. Kjønnsnøytral ekteskapslov, som nylig er blitt vedtatt i flere av våre nordiske land, går enda videre; den opphever den biologiske forbindelsen mellom barnet og foreldrene, og fratrar barnet dets grunnleggende rett til en mor og en far.

4 BARNET I SENTRUM

Når vi nå har skaffet oss et overblikk over barnets sivile og gudgitte rett, og over virkeligheten barn vokser opp i, vil jeg skissere noen veier å gå for å bedre barnets situasjon. Egentlig finner vi dem angitt i Jesu egne ord til oss, men vi er ofte sene til å oppfatte, for trege til å forstå overføringsverdien som Jesu ord uttalt for nesten 2000 år siden har for vår egen livssituasjon.

Å ta imot barnet i Jesu navn

Det første steget er å ta bokstavelig Jesu oppfordring om å ta imot barnet i Jesu navn. Vi kan lese både i Matteusevangeliet og i Lukasevangeliet at Jesus sier: "Og den som tar imot et slikt lite barn i mitt navn, tar imot meg." (Mt 18, 10; Lk 9, 48) Det er nødvendig at vi forstår viktigheten av å ta imot barnet i Jesu navn, påpeker Origenes¹³, av å erkjenne Kristus som reelt nærværende i det lille barnet som unnfanges og fødes. Som kristentroende har vi et spesielt kall til å vise frem denne indre virkeligheten ved barnets tilblivelse. Barnet er i sin uskyld, renhet og sårbarhet så Kristuslikt som det er mulig for et menneske å være. Forstår vi det, kan vi ikke annet enn å ta imot barnet med den dypeste ærefrykt, uansett når det melder sin ankomst, uansett hvilken helsemessig utrustning det har, uansett hvilken familiesituasjon det fødes inn i. Det er Jesus Kristus selv vi tar imot!

Dette ville hjelpe oss ektefeller til å fatte det ekteskapelige samliv i et hellighetens lys, til å oppdage det fantastiske samarbeidet med Skaperen et fruktbart samleie er, til å verdsette strevet og arbeidet med å bære frem nok et barn, også om det koster nattesøvn og krefter man ikke tror man har – det er jo Kristus selv vi møter i det!

I lys av de siste tiders fokus på seksuelle overgrep mot barn, gir det en særlig mening å se på barnets integritet begrunnet i dets Kristuslikhet. Barnets totale tillit til personene som omgir det, barnets uskyld og renhet må inngi oss den aller dypeste respekt for det. Ingen har rett til å misbruke et barns tillit, utsette det for

¹³ Origenes, *Commentary on the Gospel of Matthew*, Book XIII, 18.

sanseinntrykk eller handlinger – det være seg i bilder, ord, gester eller berøring – som på noe vis krenker eller skader denne hellighet barnet ubevisst er bærer av. Overgrepssproblematikken gjør det også tydelig for oss hvor viktig det er på lang sikt at familien gir barn all den kjærlighet og det moralske verdigrunnlag de trenger for som voksne å kunne forholde seg til andre på en balansert, rettskaffen og empatisk måte, med øye for Kristus i sin neste.

Barnet i sentrum

Det neste steget er det vår kjære pave Johannes Paul II som foreslår for oss, i sin apostoliske formaning *Familiaris Consortio*, fra 1986. Det er så genialt som det er enkelt: Han påpeker at det er en grunnleggende oppgave for Kirken å åpenbare og fremme på ny i historien Kristi eget eksempel med å sette barnet i hjertet av Guds rike, slik han gjorde da han sa: "La barna komme til meg, og hindre dem ikke, for himlenes rike tilhører dem." Med andre ord: **Å sette barna i sentrum!**

Å sette barnet i sentrum, å sette barnet og barnets behov som utgangspunkt for hvordan vi organiserer våre samfunn – i første rekke det primære samfunn, familien, dernest det kollektive samfunn – er veien å gå for å gjøre verden mer menneskevennlig, for å la Guds vilje skje på jorden som i Himmelen.

Å sette barnet som hovedmål for våre samfunnsstrukturer – hva ville det innebære? Jo, at barnet fikk garantert retten til liv fra unnfangelsen av, og følgelig også alle andre personer som ble ansett som små, svake, til byrde – de syke, de fattige, de eldre, de som faller utenfor i samfunnet. Det ville bety at embryoer, fostre og barn med spesielle behov fikk lovfestet retten til særlig pleie; at foreldre som fikk diagnostisert et barn med utviklingsavvik kunne få beskjeden: Ja, men vi stiller opp for barnet og for dere, uansett! At foreldre til barn med f eks Downs syndrom kunne få høre: Ja, hun har det lille ekstra. Det vil bli en utfordring, men derfor skal hun og dere også få ekstra assistanse.

Å sette barnet i sentrum ville bety at arbeidsliv og permisjoner ble organisert slik at barnet fikk mest mulig tid med og oppdragelse fra sine primære omsorgspersoner – foreldrene! Det ville igjen bety at familien fikk mer tid til å være familie. Det ville ha den effekt at skatte- og velferdsordninger tok hensyn til familieoverhodenes reelle omsorgs- og forsørgerbyrde, og at økonomien ble ordnet etter et gjensidighetsprinsipp, istedenfor å være profittstyrt. Det ville bety at kjærlighetsarbeid – eller omsorgsarbeid, som staten ynder å kalle det – ville bli økonomisk verdsatt og regnet inn i bruttonasjonalproduktet.

Som Kirke og som enkelttroende er vi kalt til å virkeliggjøre Guds rike på jorden. Det er faktisk avgjørende for våre samfunn å etterleve Kristi eksempel med å sette barnet i hjertet av Guds rike. Barnet trenger sine foreldres kjærlighet; det trenger en familie å vokse opp i for å kunne bli et godt samfunnsmedlem. Og samfunnet trenger å

formes etter de svakestes og mest sårbares behov for å bli godt å leve i. Dette trenger ikke å forbli en utopi! Jo flere vi er som vil begynne å bygge familien og samfunnet med utgangspunkt i barnets behov for kjærlighet og ømhet, jo raskere vil vi se en skjellsettende forandring i folks holdninger, i alle menneskelige relasjoner, i myndighetenes prioriteringer i våre land. Jeg vil utfordre oss alle til å spre videre denne idéen. Da bidrar vi til å fremme det pave Paul VI og pave Johannes Paul II kalte Kjærlighetens sivilisasjon.

Styrking av familien

Det tredje tiltaket jeg vil trekke frem som viktig for å fremme barnets oppvekstvilkår og posisjon i samfunnet, er styrking av familiene. Vi ser at våre myndigheter i altfor stor grad ikke handler før skaden er skjedd, før familien er brutt sammen. Samfunnskostnadene ved slik lappverksmentalitet er enorme. Derimot viser det seg at forebyggende tiltak uten sammenligning er mye rimeligere og har en langt større effekt. Her i Norge ser vi at kostnadene som følger av samlivsbrudd beløper seg til tusener av millioner kroner som skal bøte på fravær, psykisk helse, nedsatt arbeidskapasitet, doble husholdninger, økte trygdeutbetalinger, osv., osv. Til sammenligning bevilger den norske stat kun 4 – jeg sier og skriver fire – millioner kroner til frivillige organisasjoners forebyggende samlivstiltak. Det er helt utrolig! Det er endatil senket med 2 millioner kroner siden i fjor.

Den mest effektive måten å beskytte barnet og dets rettigheter på, er ved å ivareta familien med utgangspunkt i ekteskapet, og anerkjenne til fulle mors- og farsrollens kall og tjeneste, og morens og farens status som barnets fremste oppdragere.

Ekteskapsforberedelse

Kirken har på verdensbasis i en årrekke tatt til orde for en systematisk ekteskapsforberedelse. I sitt rundskriv *Familiaris Consortio* skisserte pave Johannes Paul II i 1986 hvordan denne forberedelsen skulle bygges opp i alle bispedømmer. Det har tatt tid å iverksette denne oppfordringen; i Oslo katolske bispedømme ble Familiesenteret opprettet i sin nåværende form sommeren 2002, og kunne tilby ekteskapsforberedende kurs fra januar 2005. Tilsvarende bispedømmekontorer bør implementeres i alle Nordens land.

Evangelisering av familien

Videre er det maktpåliggende å rette konkrete evangeliseringstiltak mot familiene, der man anerkjenner at familien både er subjekt og objekt for evangeliseringen. Familien er ikke bare er den viktigste sosiale læringsarena, men også Huskirke, den viktigste formidler av den kristne tro til nye generasjoner, og en sentral skole for bønn. Å organisere en bønneaksjon for familiene, å lære familiene selv å be, å sette foreldrene i stand til å være gode og kjærlige foreldre er uendelig verdifulle bidrag til å gjøre verden bedre å leve i for våre barn.

Foreldre: Vis Guds kjærlighet!

Helt til sist vil jeg ta med et moment Pave Johannes Paul II trakk frem, igjen i *Familiaris Consortio*, som sterkt kan bidra til å dreie barnets situasjon i en positiv retning. Han sier at når vi som ektefeller erfarer gleden i å bli foreldre, får vi et nytt ansvar av Gud: Å være for barna det synlige tegn på Guds egen kjærlighet. Tenker vi noen gang over det? **Å være for barna det synlige tegn på Guds kjærlighet.** Jeg tror vi alle kan skrive under på at vi foreldre trenger å minnes ofte på dette, slik at vi i alle hverdagens møter med våre barn handler så langt vi makter slik vi tror Gud ville gjort det. Det har betydning for måten vi foreldre snakker med barnet vårt og behandler barnet vårt på. Det handler ikke om å være naiv eller dumsnill, men om å være der for barnet når det trenger oss. Å være for barna det synlige tegn på Guds kjærlighet betyr å møte dem med tålmodighet og velvilje, med hjelpsomhet og sannhet, med hensyn, omtanke, barmhjertighet og tillit. Hvilken forskjell det ville bety for alle barn å vokse opp i en slik bekreftende og samtidig tydelig oppdragende, ubetinget kjærlighet! En positiv, gjensidig og selvforsterkende kjærlighetsrelasjon ville vokse frem – og gjenspeile Treenighetens indre kjærlighet.

Barnet evangeliserer foreldrene

Og da vil også vi erfare underet at barnet taler til oss om Gud, evangeliserer oss foreldre. Jeg er sikker på at mange foreldre her har opplevd at Gud selv har talt gjennom barna deres, noen ganger på uventet, overraskende vis; andre ganger som en bekreftelse på hvilken vakker bolig barnet er for Den hellige Ånd, hvilke kreative teologer barn intuitivt kan være. Jeg vil fortelle to bittesmå anekdoter for å illustrere dette: Ved en anledning, da vår familie i løpet av ett døgn måtte ta avgjørelsen om å flytte til et fjerntliggende land eller ikke, utbrøt min fjerde sønn, som den gang ikke var fylt fem år spontant: - Men Mor, da må vi be rosenkransen, slik at vi kan vite hva Gud vil at vi skal gjøre! Det gjorde vi, avgjørelsen ble enstemmig; vi reiste og fikk tre velsignede år. Ved en tidligere anledning, da min eldste sønn var litt over to år, satt han en kveld på sengekanten og filosoferte, og kom frem til at Gud var blå. – Javel, svarte jeg, litt vantro, hvordan vet du det? – Jo, Mor, vi kan jo ikke se Gud, derfor må han være blå som Himmelen!

I slike vidunderlige øyeblikk, når vi i glimt oppdager Kristus i vårt eget barn, ser Guds bilde virkeliggjort i våre egne armer, vil vi kunne utbryte: - Er det Du? Min Gud, er det Du?!